

ЧЕЧЕНЛАНЫ Ануар:

Парламентни баш мураты - Къабарты-Малкъаргъа, аны жамауатына, саулай Россейге къуллук этюшюу

Ахыры. Алы 1-чи бетедди.

Чыгарылган законланы араларында Къабарты-Малкъар Республиканы баш магъаналы документин да белгилемели жарамаз. Ол «Къабарты-Малкъар Республикада бюджетни къурауу эмда аны ишин бардыруу юсюнден» Законду, Биюнолукда ол Россей Федерацияны Бюджет законодательствоосу излемлери не керге юч жылга белгилемеди. Алай а жыл сайын кьаты озюлюп, төргөүле жангыдан этилип алай бла кьабай көролоди.

Экономикагъа, сөзсюз, энци магъана берилди. Нөк дегенде, ол айнымаса, адамларыбызны кьоялайлы жашуа этиулерин жалчытыр онг жокуду. Депутатланы а, бек алгъа жашуагъа болуму тынгысыздандырады, ала халкыны жашауну игилендириуну сагышыш этгенлей, хайрылы амалла излегенлей турардыла. Арт жыллада Парламент республиканы социальны сферасына бла экономикасына ону этюну кьыйматан кьоториуге, республикагъа инвестицияланы келюлерине себеплик этген магъаналы норматив акта чыгарганды. Ол санда: «Къабарты-Малкъар Республикада стратегияны план салынуу юсюнден», «Къабарты-Малкъар Республикада 2012-2015 жыллада социальны экономика айынуу программасы юсюнден» Законланы да. Ала экинчи да бир бирлерин байыкыландырадыла.

Айхай да, социальны сфера да магъаналы бөлюмленден бири болгъанды квалыды. Белгиленилгенде, жамауат иш бла кьалай жалчытылганына, урунганд адам къоруланганына бла кьалганына, саулык сакьлау не халда болганына, социальны жумушлары кьалай тамамланганына керге багъа бичиледи граждан обществога бла социальны политиканы баруу халына. Аны себепли халкыны келечилери келерини законла чыгарыуу ишлеринде социальны магъаналы законпроектланы жарашдыргъа бла кьабай этиуге энци магъана берилди.

Алай бла «2013 жылда дери кезюмде Къабарты-Малкъар Республикада демографияны болуму игилендириуну республикала чөлөле программасы юсюнден» Закон жашууда бардырылды. Анда белгиленген ишле демографияны айынууа чырмаулук этген сылтауны кьоториге эмда халкыны саны бла байламлы болуму игилендириге онг бе-

да болмаган табиगत байлыклары бардыла. Аны курутуну, хауса заманга келишген, бек кючлю турист-рекреация комплекс къуаргъа эм айнытыргъа онг берилди. Аны себепли республика анга инвестицияла салынуулары ючюн кьайгырарды. Парламент да инвесторлагъа, гиче эм орталык бизнесте айынууларына не кьаар тап онгла куурауулардына себеплик эттерик законланы чыгаргъагы а итменди. «Къабарты-Малкъар Республикада тау-лыжа туризми айынуу юсюнден», «Къабарты-Малкъар Республикада инвестиция иш бла кюрешелгени ыркьылаууна льготылы налог салынуу

решди. «Ана мактаулук» деген майдал да ма он мурат бла тохтадырылганды. Аны бла беш эм андан да кьй сабий есдорген анала саугъаландыла. Энди бизни республика халкыны санына тутуучу къошудла баргъан регионланы санадыла аллайла у алай кьй тойлюди.

Улайыш адамлары, ветеранланы, сакъатланы жашууларын игилендириу мурат бла уа «Тамта телю» (2011-2013 жыллагъа) «Доступная среда» (2013-2015 жыллагъа), «Къабарты-Малкъар Республикада гражданданы бир къауумна кьыралны жанындан социальны болушлуку юсюнден» эм кьй башла программага жарашдырылгандыла эмда жеткили тотурулдыла.

Къабарты-Малкъар Республикада кьыралны бла энци мелини араларында бирге ишлеуно юсюнден» Законла ма он мурат бла жарашдырылгандыла эм кьабай кьирюлгенди.

Республикада инвесторлагъа бек тап келген законла чыгарылгандыла десем, ёторюк болмаз. Алагъа дайым да жангыдан кьараларды, заманга эм халгъа кьере тозетиуле кийиргенди, Къабарты-Малкъарны экономикасын айнытуугъа кюшлери кьошаргъа сюйген предпринимательы бла бирге ишлеуно жангы амаллары бла формалары куурадалыла.

Андан сора да, экономиканы реальный секторун айнытууда да тынгылы законодательный мурдо салынганы белгилерди.

Мен арт жыллада чыгарыл-

гъан артыкта магъаналы законланы бир кесекчилик сагъынган-ма, алай кескиз кьорендикден, ала регионну жашауну эм ишини битеу бөлюмлери бла байламдыла.

КъМР-ни Парламентини шендуго къауумна сиз не багъа бералыксыз?

- Ала профессионалдадыла, бусагъатдагы заманын кьети халын иги билген эмда не торлю жумушну да толтурурга кьошларын келген адамдыла. Анга шагъатла бу шартланы келтирсе да тамамлык эттерик сунума: алааны бешден бири имулануу кандидатларыдыла, жетиден бири алим доктордыла.

«Къабарты-Малкъар Республикада магъаналы бөлюмленден бири болгъанды квалыды»

Политика ниетини, кьв кьайрымлы башчалыгы депутатланы ишлерине чырмау этюшюмиде?

- Угъай. Законла чыгарыуу орگانла политика кючлене араларында келишимюкю амалла табылганды. Алдан бири: битеу депутат фракциялары келечилери Парламентини башчаларында комитетлени председателирини араларында болура этюди. Ол торлендиуде кьаралла политика болуу бла да байламдыла партияланы даражалары улугъа кеткенди.

Алай, энтта да кьайтарып айтама, партия ниетини, муратланы башчалыкында да кьарайып, Къабарты-Малкъарны Парламентини депутатлары жууаллы эм магъаналы онуоула этгерге керек болгъанда, бирги кьаладыла. Регионда мамырлыкыны эмда арыш сайын этилиучу отьпарлары конституцияны мардагъа айлангандыла.

Ол орус къабартыны алмындыр миллетини келечилеринде тенгтик халда куурадыла, миллетлени бир бирлери бла сөешюилери парламента майданына, аны бла бирге уа жамаут майданына да саналады. Аны куурайтганы республика экинчи юкери болгъан битеу миллетини да сейрлери бла излемлери эге алынганларын кьортеди. Ол а миллет политиканы баш магъаналы борюду.

Бу жолугъа чакьырууда төрт политика партияны: «Единая Россияны», КПРФ-ни, «Справедливая Россияны» эм ЛДПР-ни келечилери жетишмели ишлейди. Парламентни структурасы да башха торлю болганды. Депутатланы саны 110-дан жетмиш экиге дери азайганды, аладан 18-си хакь алып ишленгенди.

«Къабарты-Малкъар Республикада магъаналы бөлюмленден бири болгъанды квалыды»

Алан сора да, КъМР-ни Парламентини иши бютюн ачык болгъанды, андан Интернетте хабар билдиргенлей турарды. Айыруучулары тилеклери бла таргышларын кене, кун да жапып турган телефон тохтадырылганды. Анга сөлешенге

рин тас этмегенди, аланы орунларын тизмеге кирген бир партиялы нөгерлери алгандыла.

Хар айыруучу кесини депутатны бирлача этген системаны юсюнден айтханда уа, тоз ниетли партия он амалдан керу болмазлыгына сөз да жокуду.

Республикада толтуруучу эм законла чыгарыуу власть органданы араларында бирге ишлеу тап куурагъанмыды?
- Законла чыгарыуучу органы регионну Башчысы эмда толтуруучу власть бла бирге ишлеу кьыйматлы болмай жарарык да тойлюди. Бизде он барды деп таукул айттыргъа боллукьду. Аны хайырындан законла чыгарыуу иш игиленгенди, регион властыла да борларын бютюн тынгылы тамамлайдыла. Биюнолукде кьй законопроектни КъМР-ни Правительствоуу жарашдырып, бизни къаратуубузга Къабарты-Малкъарны Башчысы Арсен Канокону башламчылыкы бла бериледи. Депутатла да аланы дурус кьореди. Дагьында законла чыгарыуучу эм толтуруучу власть органданы кьыйматлы бирге ишлеуле политика эм экономика тутхулукьну өзген тутардыла.

Депутат корпусу ишинде

торленей не зат кьалганды?
Бир затны эсгертиге сөөм: халкыны келечили - ол жамаутны эм тарыхны бир шарт кезюуюно кюогюсюдо. Хар чакьырууда да, мен акьыл этген, кесини энцилиги барды. Жетмиш беш жылны ичинде республиканы законла чыгарыуучу органы торленди, алай төреле уа кьаты сакьланадыла. Сөз ючюн, жангы чакьыруучу ишин жыл саны бла барысындан да абзанд депутат ачан төре Баш Советни биринчи сессиясында жаратылган эди да, ол сакьланганды. Торленей кьалгъан дагында бир адет - хар сессия кьыралны бла республиканы гимнлеринден башланганды эмда аны бла бошлады.

Ишлеу амалла уа торленди, заманга тийишликте. Сөз ючюн, 2011 жылдан башлап

законлагъа бузукьлукь этиу бла байламлы шартланы юсеринден билдирмге, сорууларына жууалла алыгъа, болушлукь да табаргъа боллукьдула.

Алайды да, жангылыкла кьенди: ишни бардырууда, жангы адет-төрелени куурауда да. Болсада торленей бир зат кьалады - бизни республиканы халкына куулукь эттенибиз, айыруучула бла тохташтырыбиз. Ол властыны тизмелени куурауу баш органында кьй жылдан беру келеди.

КъМР-ни Парламентинде Жаш телю палатаны куурауу да жангылыккыдан бириди.

- Хау, Къабарты-Малкъар 2007 жылда Россейни субъектлери араларында биринчиси санында болуу Жаш телю парламента сайлаула бардыранды. Биюнолукде аны ючюн чакьырууу жетишмели ишлейди эмда ол республикада жаш телю кьыймылдагы альга уллу атлам этгерге юч бергенди.

Мен билгенликен, 2010 жылда январда Север-Кавказ округ куурагъанды, сиз Север-Кавказ Парламент Ассоциация куурагъа керекди деп, алай башламчылык этгенсиз. Ол иш кьалай барганы юсюнден да

кьорюледиле.

Ассоциацияны муратларына бла борчларыны юсеринден айтханда, аладан билери Россей Федерацияны Север-Кавказ федеральный округда кьырал политикасын жашууда бардыругъа себеплик этиуде, социальны, экономика эм культура байламлыкълыны кючлендириуде, регионда жашагъанланы эркинликлери бла законлу сейрлерин жалчытууде, башха магъаналы вопросланы тамамлауу. Къабарты-Малкъарны законла чыгарыуучулары Ассоциацияны ишине тире кьатыша, бек алга республиканы халкыны сейрлерин эге аласыла. Север-Кавказ Парламент Ассоциацияны конференцияларында ала берген предложениеланы округну башха региондан законодательле кьабай көрмөй кьоймагъандыла.

Республиканы законла чыгарыуучу баш органыны 75 жылгыны эмда КъМР-ни Парламентини 20 жылгыны алында депутат корпусу а не айттыргъа боллукьсуз?

- Битеу чакьыруула да депутатларына аланы билмилери, сынаулары республиканы социальны сферасыны бла эге

айтагъагы эди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти кесини полномочиелерини келеринде Россей Федерацияны башха субъектлериини эмда узакь эм жуууу тыш кьыраланы власть органданы законла чыгарыуучу (представительный) органдары бла парламенте аралы байламлыкълыны тохташдырыу эмда кьенгиртуу жаны бла ишни да кьаты бардырады. Ол депутатлары профессионал усталыкларын өсдорюрге, ишни кьыйматлы этгерге да болушды деп, мен алай кьарайма.

2010 жылда Къабарты-Малкъар Парламентини Парламент Россей Федерацияны Север-Кавказ федеральный округда болгъан субъектлериини конула чыгарыуучу (представительный) кьырал

власть органдарына Север-Кавказ Парламент Ассоциация куурагъа деп, алай предложение бергенди. Коллегиялары эмда Россей Федерацияны Президентини федеральный округду тозу эркинлик келечиси аны дурус кьоргенден сора, 2011 жылда 27-чи майда Нальчикде аны учредитель конференциясы болды. Анда Север-Кавказ Парламент Ассоциация куурагъаныны юсюнден келишиме кьм салынады, аны Уставы бла Регламенты да кьабай

номикасыны айынуларына уллу себеплик этген законодательный мурдо куурагъанлары ючюн юкере ырызлыкълы билдирме.

Шендого парламентарийле уа айттыргъым: алгъа таукул атагъыз, не торлю болму да иги оюмланы онуу эттик, ол саулай регионну жашууна не келтирге боллукьду, деп сагышлангъызы. Жууаплыкыны боюнуугъа алыгъа кьоркьмагъыз, ону этгерге тошпенде, басынуу болуугъу. Ол да депутатла бек керекди.

Алай биюнолукде мен кьуру депутат корпусуа угъай, республиканы жамауатында да алгышы этгерге сөөм, барысына да саулукь, насып, тынчылыкь-кьаралтыкь тежеуле. Би а законла чыгарыуучула, алай болуу ючюн, кьолубуздан келгенни апыркь

тоюлыбоз.

Республикага, аны адамларына, саулай Россейге хайыр келтиргенде, аны куулукь этгенден башха муратлыкъ жокуду бизни. Мындан ары ишибиз да кьыйматлы болуучуна, Къабарты-Малкъар Республиканы айынуна себеплик эттериге мен айынама.

Ушакьны **Люба БАТЫРОВА** бардырганды.

